

Pohjois-Savon moderni kulttuuriympäristö

Pohjois-Savon maakuntakaava 2040 käsittelee yhtenä teemanaan kulttuuriympäristöä. Tässä modernin rakennusperinnön tärkeimmät kohteet.

Pohjois-Savon liitto 2023

7. syyskuuta 2023

Johdanto

Pohjois-Savon liitto käynnisti alueen modernin kulttuuriympäristön arvottamisen vuonna 2017 maakuntakaavatyötä varten.

Laaditussa loppuraportissa (2021) rakennetun kulttuuriympäristön kohteet on arvotettu ja *kahteen ylimpään luokkaan* arvotetut kohteet osoitetaan maakuntakaavassa. Tutustu raporttiin alla olevasta painikkeesta.

Avaa loppuraportti (PDF)

Maakunnallisesti merkittävää modernia rakennuskantaa inventoitaessa ja arvotettaessa laadittiin kohdekohtaisia kuvauksia, joista loppuraporttiin on koostettu lyhyet tiivistelmät ja yhteenveto. Laajemmat kohteiden kuvaukset on koottu tähän tarinakarttaan.

Kohdekuvausten tekstisisältöön liittyviä korjauksia ja täydennyksiä tehdään tarpeen mukaan. Mikäli huomaat päivitystarvetta, ole yhteydessä Pohjois-Savon liittoon Annaelina Isolaan: [annaelina.isola\(at\)pohjois-savo.fi](mailto:annaelina.isola(at)pohjois-savo.fi)

Kuvassa Alapitkän Union-huoltoasema Lapinlahdelta, nykyään käytössä kesäkahvilana.

Moderni kulttuuriympäristö

Maakunnallisesti merkittävää modernia rakennuskantaa arvotettaessa kohteita pyritään nostamaan esiin aluekokonaisuuksina. Ansiokas asemakaava ja sen yhtenäisenä säilynyt toteutus antavat rakennetulle ympäristölle lisäarvoa. Kulttuuriympäristöselvityksen tehtävänä on siis auttaa määrittelemään, mikä osa rakennusperinnöstä on ensisijaisesti tarpeellista säilyttää, jotta aikakauden rakennusten kokonaisuus säilyisi eheänä ja tasapainoisena. Voit tutustua kohteiden valinnan perusteisiin, lähtöaineistoihin ja maakuntakaavaprosessiin Pohjois-Savon liiton sivuilla.

Seuraava on lyhennelmä Tapio Laaksosen Pohjois-Savon 1900-luvun jälkipuolen rakennusperintöä käsittelevästä tekstistä, jossa hän esittelee modernin rakennusperinnön tyyllisuuntia ja kulttuurihistoriallisen arvon tunnistamisen haasteita. Lisäksi kerrotaan inventoinnin yhteydessä tunnistetusta ortodoksisen rakennusperinnön kokonaisuudesta. Tekstit kokonaisuudessaan ovat luettavissa arvottamistyöryhmän loppuraportissa (2021).

Arkipäiväisiä ympäristöjä ja erityisiä helmiä

1900-luvun jälkipuoli oli suomalaisessa yhteiskunnassa suurten muutosten kautta. Kaupungistuminen, hyvinvointivaltion synty ja yksityisautoilu loivat uudenlaisia haasteita muun muassa aluesuunnittelulle. Jälleenrakennuskaudesta lähti liikkeelle rakentamisen määrän suuri kasvu – ja toisaalta vanhemman rakennuskannan purkaminen. Suurin osa nykyisestä rakennuskannastamme on peräisin 1900-luvun jälkipuolelta. Uusi aika näkyi myös uudenlaisina rakennustyyppinä, jotka ovat Pohjois-Savossa hyvin edustettuina.

Aikakauden rakentaminen on pitkälti noudattanut yleisiä kansallisia arkkitehtonisia ja rakennusteknisiä virtauksia. Sodan jälkeen oli muodissa funktionalismin vastakohtana ns. moderni romantiikka. Pian vallalle nousi rationalismi, jota on kutsuttu myös jälkifunktionalismiksi. Keskeiseksi rakennusmateriaaliksi tuli betoni, joka toisinaan nostettiin betonibrutalismin hengessä korostetusti esiin rakennuksen julkisivuissa ja sisätiloissa. 1980-luvulla arkkitehtuurissa tulivat taas muotiin monimuotoisuus ja koristeellisuus, jolloin puhutaan postmodernista tyylistä.

Maakunnan modernilla rakentamisella on myös selkeät paikalliset piirteensä. Uutta rakentamista on tehty paljon jo olemassa olevaan vanhaan rakennettuun ympäristöön – joko vanhan rakentamisen lomaan tai korvaamaan aiempia rakennuksia. Näin esimerkiksi kirkonkyläjen keskusraiteilla ja kaupunkien keskustoilla on oma identiteettinsä.

Uudentyyppisiä ympäristöjä edustavat esimerkiksi kaupunkilähiöt ja kirkonkyläjen reuna-alueiden uudet pientaloalueet. Myös näissä näkyy paikallisuus. Kunnat ovat suunnittelijoina määritelleet miten

rakentaminen sijoitetaan ja sopeutetaan paikallisiin oloihin, minkälainen on liikenneverkko ja minkälaista arkkitehtuurin halutaan olevan. Lisäksi arkkitehtuurissa näkyy monissa kohdin selkeä paikallisten suunnittelijoiden, rakennusliikkeiden ja rakennuttajien vaikutus.

Kulttuurihistorialliselta kannalta on tärkeää säilyttää tuleville polville kattavasti erityyppisiä rakennettuja ympäristöjä. Osa edustaa ”tavanomaista arkipäiväistä ympäristöä”, osa taas valtakunnallisen tason ”erityisiä helmiä”. Kohteen arvoa ei tyypillisesti hahmoteta sen ollessa nuori. Rakennusinventointi auttaa määrittämään, mikä osa rakennusperinnöstä on ensisijaisesti tarpeellista säilyttää. Kohteen mukanaolo aineistossa kertoo sen omaavan tiettyjä arvoja, mutta ei suoraan merkitse suojelua. Arvioinnissa on tarpeen huomioda, että tyypiltään erilaiset ja seudullisesti tärkeät kohteet ovat kattavasti edustettuina.

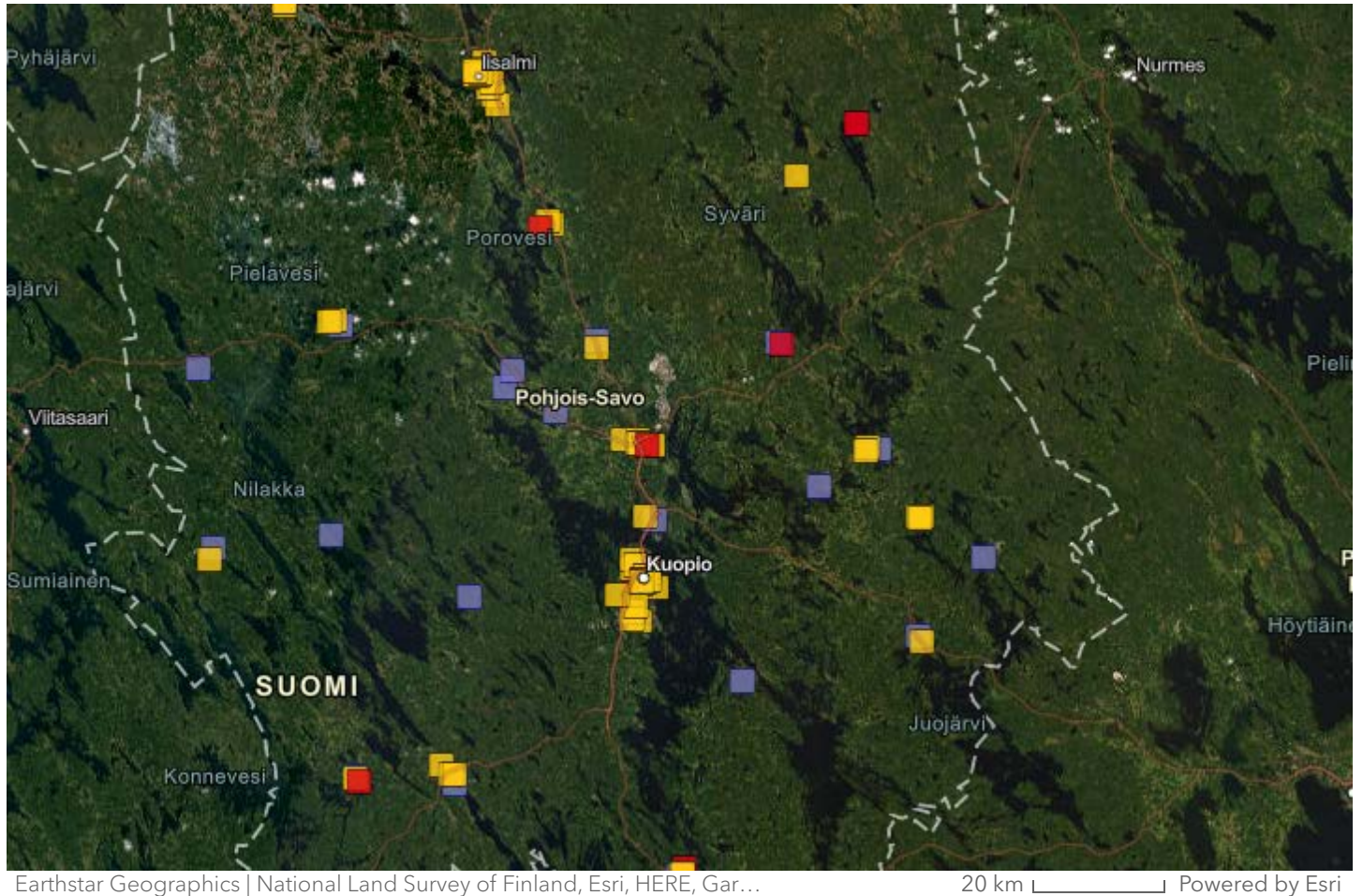
1950-luvulta alkaen rakentamisessa alettiin käyttää lisääntyvässä määrin aivan uudenlaisia materiaaleja ja rakennusteknisiä ratkaisuja, joista osa on korjaamisen ja kunnossapidon kannalta haasteellisia. Lisäksi 1970-luvun energiakriisin myötä ryhdyttiin vanhoihin rakennuksiin tekemään uusin menetelmin energiataloutta parantavia kunnostuksia. Näistä osa on osoittautunut vanhoihin rakenteisiin sopimattomiksi, mistä on aiheutunut rakennuksille erityisesti erilaisia kosteusongelmia. Päädytäänkö rakennus purkamaan vai korjaamaan riippuu käytännössä paljon sen omistajasta.

Tapio Laaksonen, Pohjois-Savon ELY-keskus (2018)

Ortodoksinen rakennusperintö

Huomattava osa sotien aikana ja niiden jälkeen Pohjois-Savoon, Pohjois-Karjalaan ja entisen Oulun läänin eteläosiin asutetuista siirtolaisista oli ortodokseja, mikä näkyy näille alueille rakennettujen ortodoksikirkkojen ja rukoushuoneiden muuta maata suuremmassa määrässä. Jälleenrakennuskauden ja sitä nuorempi ortodoksinen kirkkorakentaminen todettiin Pohjois-Savon modernin rakennusperinnön inventoinnin yhteydessä omaksi ilmiökseen. Kohdekartalla esitetään 28 modernin ajan ortodoksista

kirkkorakennusta. Kohteita ei ole arvioitu, vaan ortodoksinen rakennusperintö osoitetaan niin maakuntakaavassa kuin tällä sivustolla omana kokonaisuutenaan.

Kohdekartta

Maakunnallisesti merkittävien kohteiden laajemmat kuvaukset avautuvat, kun klikkaat kohteen symbolia.

- kohteella erittäin suuri merkitys
- kohteella suuri merkitys
- ortodoksinen rakennusperintö

Testaa tästä kartan tarkentamista

Yleisnäkymä

Arvottamisperusteet M, R, H, A

Siirry dian reunassa olevan nuolen avulla seuraavaan diaan.

Maisemallinen tai kaupunkikuvallinen arvottamisperuste (M)

Maisemallisia tai kaupunkikuvallisia arvoja omaavat rakennusperinnön kohteet ovat arvotuksessa saaneet merkinnän M.

Maisema-alueet ja kaupunkikuvaan kuuluvat kokonaisuudet merkitään maakuntakaavaan aluerajauksina. Tämän sivun kartoissa kohteet on esitetty pistemuotoisina.

Kuvassa lisäalassa näkyvällä paikalla sijaitseva Kulttuurikeskus (M, A).

Rakennus- tai kulttuurihistoriallinen arvottamisperuste (R)

Tähän luokkaan kuuluvat rakennukset ja muut rakennetut kohteet, joilla on kulttuurihistoriallista arvoa sekä rakennetut kohteet, joiden historia itsessään on arvokas.

Esimerkkinä kuvassa 1965 rakennettu Leppävirran kaarisilta, joka on edelleen yksi Suomen suurimpia kaarisiltoja (M, R).

Historiallinen arvottamisperuste (H)

Kohteella on maakunnallista merkitystä historiansa vuoksi. Selvityksen historiallisesti arvokkaiksi arvioiduista kohteista lähes kaikki ovat maakunnallisesti merkittäviä ja huomioidaan siksi maakuntakaavassa.

Kuvassa Rautavaaran kunnassa sijaitseva lentokeskus ja hangaari, joiden merkitys perustuu sekä niiden käyttötarkoitukseen että sotahistoriaan (R, H).

Arkkitehtoninen arvottamisperuste (A)

Kohteella on arkkitehtonista eli rakennustaiteellista arvoa. Selvityksen arkkitehtonisesti arvokkaiksi arvioituista kohteista lähes kaikki on arvotettu merkitykseltään suureksi tai erittäin suureksi, poikkeuksina *Kiuruveden Virranrannan palvelutalo* ja *Kuopion koerakentamisalue*.

Kuvassa Kuopion Domino-talo (R, A). Rakennus on maakunnassa harvinainen, elementtirakentamiseen ja rakentamisen standardointiin liittyvä tyylikäs kohde.

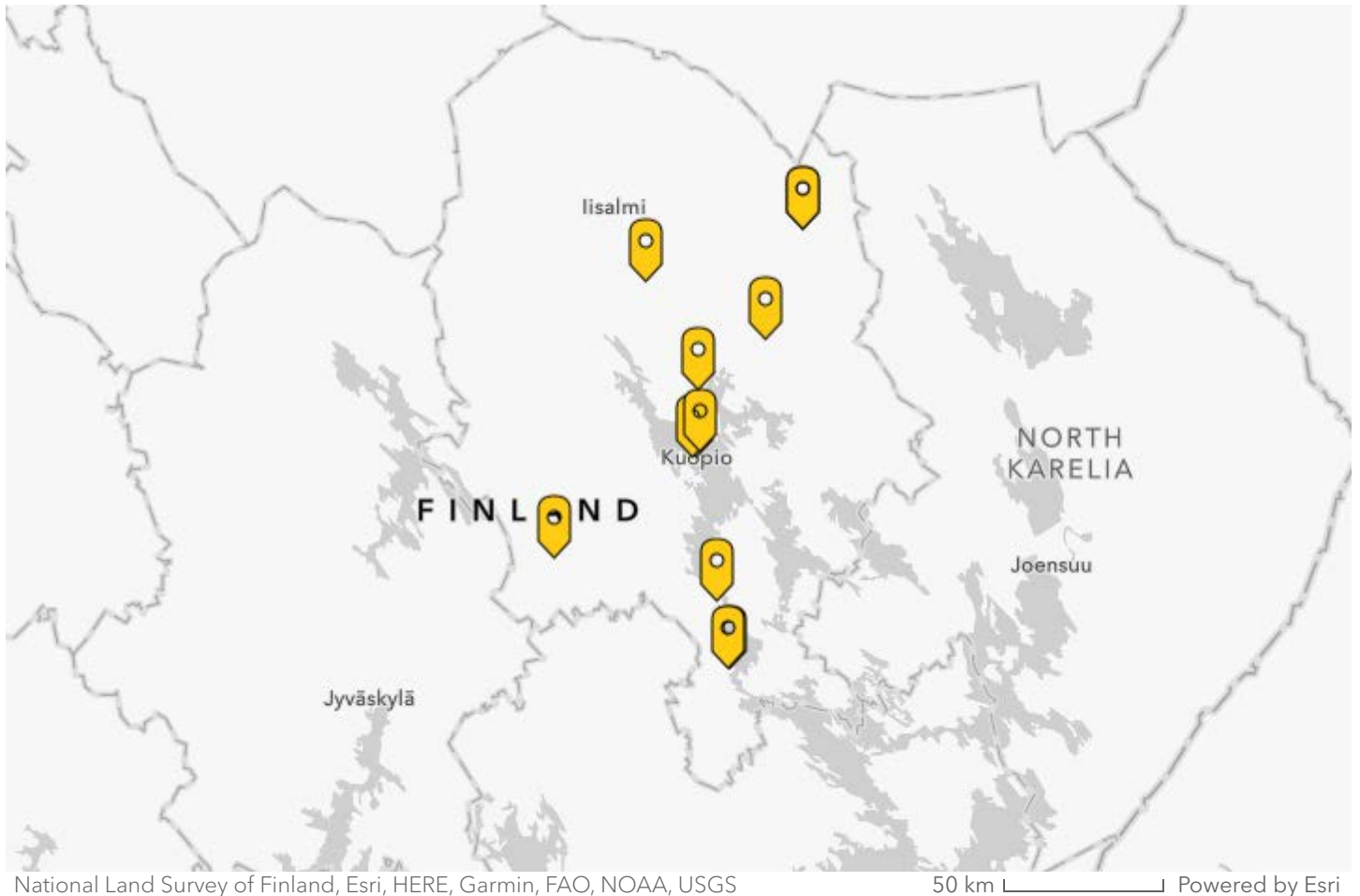
Erittäin merkittävät kohteet

Karttakierros

Erittäin suuri maakunnallinen merkitys on 12 modernin rakennusperinnön kohteella. Monet erittäin merkittävät kohteet

ovat jopa valtakunnallisesti arvokkaita tai muuten "erityisiä helmiä".

Tutustu kohteisiin ja lyhyisiin kuvauksiin alla olevalla karttakierroksella. Aloitat kierroksen klikkaamalla kohdetta kartalla tai kuvaa vasemmalla.

Rautavaara, Rautavaaran kirkko

Moderni kirkko, vanha kellotapuli ja metsäinen hautausmaa muodostavat upean kerroksellisen kokonaisuuden.

Lapinlahti, ItäMaidon edustussauna

Konstruktiivinen moduuliarkkitehtuuria edustava alkuperäisessä asussaan pysynyt pieni, mutta merkityksellinen kohde. Kohde on Valio Oy:n omistama.

Rautavaara, kunnanvirasto ja kauppiastalo

Rautavaaran kirkonkylällä on edustava postmoderni ilme kookkaan kunnantalo-kauppiastalon ja modernin kirkon ansiosta. Postmoderni helmi koko maakunnassa.

Kuopio, Nilsii, seurakuntatalo

Kohde on arkkitehti Kaj Michaelin suunnittelema tasakattoinen, paikallisella Nilsin liuskekivellä verhoiltu 1970-luvun kirkollinen rakennus. Paikallisen kivimateriaalin käyttö...

Siilinjärvi, ent. Kemiran työntekijöiden rivitalot

Edustava kokonaisuus: niukan tyylikäs detaljointi, laadukas suunnittelu ja erityiset maisemalliset arvot. Historiallinen merkitys kaivosteollisuuden vuoksi.

Kuopio, Pyhän Johanneksen kirkko

Vuonna 1985 järjestetyn kutsukilpailuehdotuksen mukaan v. 1992 rakennettu punatiilinen kirkkorakennus. Arkkitehtonisesti erittäin merkittävä. Kirkkosalin tärkein rakennusaine on...

Kuopio, Niiralan päiväkot

Tiilirunkoinen, vaaleaksi rapattu ja klassistishenkinen rakennus, jolla jopa valtakunnallinen merkitys. Yksityiskohtia mm. sisäänkäyntien portiikkiaiheet ja Armas Tirrosen reliefi.

Kuopio, Itä-Suomen hovioikeus

Alkuperäinen rakennusosa edustaa puhdaslinjaista, karkeaa betoniarkkitehtuuria. 1990-luvun alussa rakennuskokonaisuutta täydennettiin puolikaaren mallisella lisäosalla.

Rautalampi, lukio

Rautalammin ratsastuslukio on 1950-luvulla rakennettu monumentaalinen koulurakennus keskusrain varrella, näkyvällä paikalla. Käytössä oleva kohde edustaa 1950-luvun...

Leppävirta, Leppävirran silta

Kohde on näyttävä Herman Hanneliuksen suunnittelema betonikaarisilta. Äärimmäisen hieno ja edelleen yksi Suomen suurimpia kaarisiltoja.

Varkaus, Vesitorin ympäristö

Väljä, aikaansa edustava monimuotoinen alue, jonka keskuksena maamerkinomainen vesitorni on. Lähikorttelien rakennukset muodostavat saman aikakauden kokonaisuuden. Itse vesitor...

Varkaus, Asunto Oy Osmahovi

Osmahovi on arkkitehti Kalevi Värysen suunnittelema ja vuonna 1955 valmistunut asuin- ja liikeyröstöalo. Hyvä asuinkerrostalokohde, tosin yksinäinen sijainti. Liittyy vesitornin...

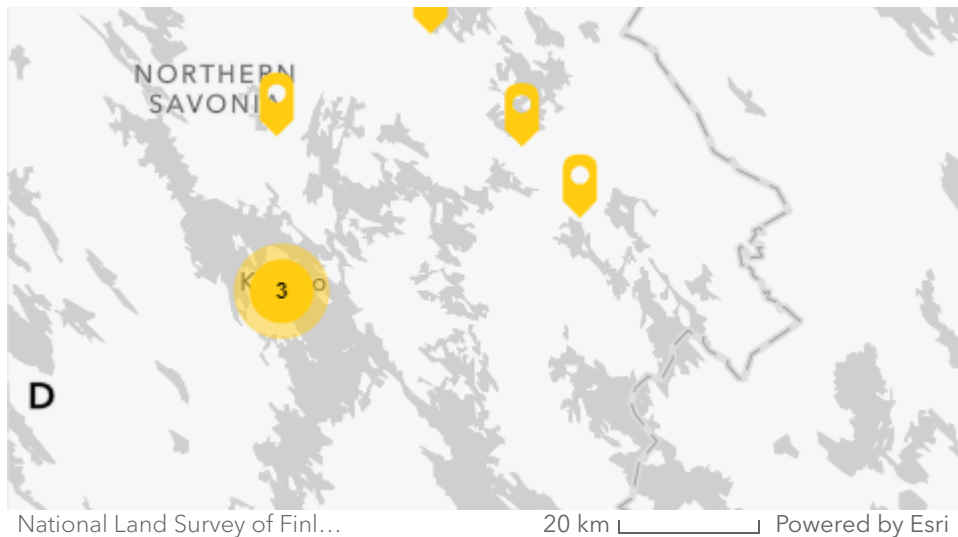
Lisätiedot

Asumisen kohteet - Tyypitaloista asunomessuihin

Modernin aikakauden maakunnallisesti merkittävät asumisen kohteet vaihtelevat kaupunkilähiöiden kokonaisuuksista maaseutukuntien pientaloalueisiin ja aikansa uusia virtauksia ilmentävistä asunomessualueista palvelutaloihin. Vielä 1960–1970-luvuilla pientaloalueita toteutettiin ilmeeltään yhtenäisinä, jopa tyypitaloratkaisuin. Yksilöllisyys kasvoi 1980-luvun nousukaudella. Hyvä esimerkki kunnianhimoisesta rakentamisesta niin korttelikohtaisessa suunnittelussa kuin rakennusten arkkitehtuurissa on vuokrataloyhtiö Niiralan Kulma, jonka menneiden vuosikymmenten kohteet ovat lähes poikkeuksetta laadukasta arkkitehtuuria.

Kirkolliset kohteet

Vaikka ortodoksinen rakennusperintö käsitellään omana kokonaisuutenaan, on Pohjois-Savon modernia rakennettua kulttuuriympäristöä valittu kuvaamaan yhteensä 24 kirkollista kohdetta. Näistä 15 kohdetta on arvioitu merkitykseltään suureksi tai erittäin suureksi. Alla olevalla teemakartalla on esitetty arvokkaat modernit *kirkolliset* rakennukset Pohjois-Savossa.

Pohjois-Savon moderni rakennettu kulttuuriympäristö; kirkolliset arvokkaat kohteet (psl. ortodoksiset).

Poikkeukset aineistoon

Arvottamistyöryhmän loppuraportista puuttuu Vieremän Gasthaus Puomilan arvottamisperuste. Tähän aineistoon R-merkintä on lisätty kohteelle. Rautalammin ratsastuslukiolle on lisätty M-merkinnän lisäksi R- ja H-merkinnät. Sen sijaan Tuusniemen virastotalo, Siilinjärven kirjasto ja Kuopion H-talo on poistettu kohdeluettelosta. Varkauden kaupungin pyynnöstä lisätty Varkauden kaupunginkirjasto osaksi Vesitornin ympäristö -kohdetta sekä poistettu kohteita. Kuopion ryhmäpyytarhojen merkinnät korjattu K-kirjaimesta R-merkinnäksi. Aineistoon lisätty Puijon torni (R- ja M-merkinnät). Siilinjärveltä poistettu yksityisomistuksessa oleva kohde. Muiden yksityisomistuksessa olevien kohteiden kuvauksia on tarvittaessa supistettu tietosuojasyistä. Nämä ja muut eriävyydet arvottamistyöryhmän loppuraporttiin liittyvät maakuntakaavatyössä tehtyihin tarkennuksiin ja muutoksiin, jotka on tehty raportin laadinnan jälkeen.

Tekijät: Venla Honkala, Annaelina Isola & Mari Eskelinen

Lähteenä Pohjois-Savon moderni rakennettu kulttuuriympäristö - Arvottamistyöryhmän loppuraportti (2021). Raportti on osa Pohjois-Savon

maakuntakaavan 2040 taustaselvityksiä. Tekstien ja kohteiden asiantuntijana on toiminut Pohjois-Savon liiton suunnittelujohtaja Annaelina Isola.

Pohjois-Savon liitto

Moderni rakennettu
kulttuuriympäristö